כנס מבראשית לבנות
כנס השפה העברית
ראשון לציון
ראשון לציון אוהב לקרוא
כאן
כנס השפה העברית ה-19
בשיתוף האקדמיה ללשון העברית
ב"כ-כ"ד בשבט תשפ"ו | שני-רביעי | 9-11.2.26

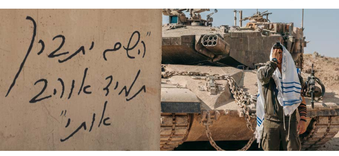

בעזרת השם: השפה האמונות חותרת אל לב הישראליות

מחקרים ותחקירי עיתונאיים מצביעים על מגמה גורפת של התקרבות אופנתית לדת בעשורים האחרונים. את המגמה מובילים ערוצי טלוויזיה מרכזיים, בשיתוף עם יזועים המדווחים על 'מידת ההתקרבות' שלהם

רז קינסטליך: דווקא בימים שבהם בעולם מנסים להחריש את השפה שלנו אנו מחזקים את העברית

רז קינסטליך, ראש עיריית ראשון לציון

פרס ראש העירייה רז קינסטליך 2026 ע"ש מאיר אריאל יוענק לעלמה זהר

חברי ועדת השיפוט מציינים את הרמה הגבוהה של איכות המועמדים, בדגש על הסופר אתגר קרת והמשורר ארי חסן

20 שנות בעבוא לאיש המילים: הפקת מקור עם מיכב אזמני ישראל תועלה לכבודו של יוסי בנאי

דחור קקון

הבעיות של ChatGPT מתחילות: הפרכנים התרבותיים שלו זרים למנסליות הישראלית

ד"ר עפרי אילני

שקט מסכיתים: המילים מקבלות משמעות רחבה, יותר מזו שנתנו לה כותבי השירים

ניר נרוני ומאיה קוסובר

לכתבות

דבר ראש עיריית ראשון לציון רז קינסטליך לכנס השפה ה-19

דווקא בימים שבהם ברחבי העולם מנסים להנמיך ולהחריש את השפה שלנו, כאן בראשון לציון, בירת העברית, נעסוק במפגשים, במילים, ביצירה שורשית ובביצועים מרגשים, שמחזקים, מנחמים ומזכירים לנו עד כמה אנחנו מחוברים לישראליות, וגם זה לזה

רז קינסטליך | ראש עיריית ראשון לציון

צילום: אבי קקון

דבר ראש עיריית ראשון לציון רז קינסטליך לרגל כנס השפה ה-19

תושבות ותושבים, אוהבי השפה, קהל יקר,

יש משהו טבעי כל כך באופן שבו השפה ורוחת בינינו ומחבה לנו בכל מקום ובכל שעה, כתעם בלי לשים לב, כחלק מהשגרה. אבל פעם בשנה אנחנו עוצרים לרגע כדי להתבונן בה לעומק, להתפעל ולהצעיב. בשלושת ימי כנס השפה היחיד מסוגו בארץ נעמיד את העברית במרכז הבמה: נקשיב לה, נחקור אותה ונפגוש אותה בשיטיה השונים כשפה חיה, מתפתחת ומשתנה.

דווקא בימים שבהם ברחבי העולם מנסים להנמיך ולהחריש את השפה שלנו, כאן בראשון לציון, בירת העברית, נעסוק במפגשים, במילים, ביצירה שורשית ובביצועים מרגשים, שמחזקים, מנחמים ומזכירים לנו עד כמה אנחנו מחוברים לישראליות, וגם זה לזה.

בה השנה נפגיש אתכם בכנס גם עברית הביה"ס לכל בוגריה – זו שצומחת, מתחדשת, משתנה מ"בראשית לביה"ס", משתלבת בהסכתים, מרגשת בתיאטרון, משפיעה על התודעה, "מג'נגלת" בין סגנונות – וכמו קסם הופכת את כולם לאחד. הפקת המקור של הכנס תוקדש לציון 20 שנות בעבוא לאיש המילים יוסי בנאי, שידע לחולל כפלאות בשפה ולשקף את צדדיה המצחיקים, הכואבים והאנושיים. כמיכב המסורת, גם השנה נעניק פרס ראש העירייה על שם מאיר אריאל על יצירתיות בשפה העברית, והפעם – לעלמה זהר, זמרת ומוזיקאית תשפיעה, מוערכת ורבת כישרונות, שעשייה ויצירתה מנגישים את העברית ואוצרותיה לקהלים מגוונים.

אני רוצה להודות לחברה העיונית לתרבות, סופרט ובנופש על הפקתו של כנס תרבותי מרתק שלא מפסיק להשתבח. תודה לאומנים, לאנשי המחקר, החינוך והרוח ולשותפינו באקדמיה ללשון עברית, שחוברים יחד איתנו את שעתה היפה של השפה. ותודה גם לכם, קהל יקר, על הדבר המשותפת. אני מזמין אתי כולכם להגיע, לתקשיב, לשיר ולגלות איך העברית, בדיוק כמו העיר שלנו, ממשיכה לרוץ קדימה ולהתפתח, אבל תמיד נשארת בית עם שורשים.

שלכם,
רז קינסטליך, ראש העירייה

פרס ראש העירייה 2026 ע"ש מאיר אריאל יוענק השנה בפעם ה-19 ליוצרת-מוזיקאית עלמה זהר

ועדת הפרס החליטה להעניק את פרס אריאל לזמרת-יוצרת-משוררת עלמה זהר. בשנות פעילותה בשדה המוזיקה זהר עולם שירי יחודי המשקף זיקה מיוחדת לתרבות הישראלית על כל בוגוניה ומעורבות אקטיביסטית חזקה בנעשה בחברה הישראלית.

דבר חברי ועדת השיפוט

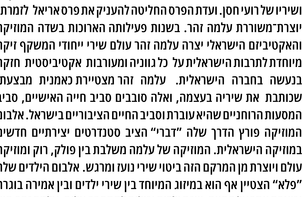

עלמה זהר | צילום: ליה יפה

חברי ועדת השיפוט מציינים בסיפוק את הרמה הגבוהה של איכות המועמדים השנה. להערכה מיוחדת זכו יצירותיו של הסופר אתגר קרת ושירו של רוני חסן. ועדת הפרס החליטה להעניק את פרס אריאל לזמרת-יוצרת-משוררת עלמה זהר. בשנות פעילותה הארוכות בשדה המוזיקה והאקטיביזם הישראלי יצרה עלמה זהר עולם שירי ייחודי המשקף זיקה מיוחדת לתרבות הישראלית על כל בוגוניה ומעורבות אקטיביסטית חזקה בנעשה בחברה הישראלית. עלמה זהר מצטיינת כאמנית מבצעת, שכותבת את שירה בעצמה, ואלה סובבים סביב חייה האישיים, סביב המסעות הרוחניים שהיא עוברת וסביב החיים הציבוריים בישראל. אלבום המוזיקה פורץ הדרך שלה "דברי" הציב סטנדרטים יצירתיים חדשים במוזיקה הישראלית. המוזיקה של עלמה משלבת בין פולק, רוק ומוזיקת עולם ויוצרת בין המרקם הזה ביטוי שירי נועז ומרגש. אלבום הילדים שלה "פלאי" הצטיין אף הוא במיוון המיוחד בין שירי ילדים ובין אמירה בוגרת וכואבת יותר על החיים. שם נלדים יכולים להתחבר אליה. עלמה זהר היא גם משוררת ומוכשרת. ספר השירה שלה "רוק" משקף בעבוא, נוסטלגייה על חיים שכבר אינם. עלמה זהר היא יוצרת רב-תחומית, שקולה המיוחד ואישיותה הם בין הבולטים והיצירתיים ביותר שנשמעו כאן לאחרונה. על כל אלה מצאה ועדת הפרס לכנון להעניק לה את פרס מאיר אריאל לשנת תשפ"ו.

ברכות לזוכה וברכות לקהל הקוראים שנחשף לשירתה המרגשת.

חברי ועדת השיפוט לפרס ראש העירייה:

מר דוד גורביץ' | יו"ר ועדת השיפוט
מר אלי פולק | מנכ"ל החברה העיונית הראשון לציון לתרבות ספורט ונופש
ד"ר רוביק הנוסל | סופר ובשיא האכזדה הישראלית לחקר שפה וחברה
ד"ר יורם מלצר | סופר, מתרגם, עורך ובלשן, חבר האקדמיה ללשון העברית
גב' דנית נגמה | חוקרת שירה עברית, מומחית בספרות עברית מאוניברסיטת בר-אילן
גב' טלי צ'נבר | מנהלת חטיבת התרבות, כנס השפה העברית ורכזת הוועדה

שפת המורשת ושפת הרשת: העברית באתגרי הזמן

העברית אינה יכולה לנוח על זרי הדפנה. כדרכה של לשון חיה, היא ניצבת כל העת בפני אתגרים חדשים ומתחדשים. והקצב שבו האתגרים האלה מתחדשים מהיר במיוחד. האנגלית, השפה הבין־לאומית הבלתי מעורערת של ימינו, חודרת אל הדיבור, אל התרבות הפופולרית

מאת נשיא האקדמיה ללשון העברית פרופ' אהרן ממן

פרופ' אהרן ממן | צילום: מוקי שוורץ

השפה העברית נושאת בחובה את הצופן התרבותי שלנו למן תקופת המקרא ועד ימינו. גם בשנות הגלות הארוכות, כאשר פסקה כמעט לגמרי בדיבור־פה שוטף, היא הוסיפה להתקיים בשלל דרכים. היא פיעמה בין דפי הספרים, הדהדה בין כותלי בתי המדרש, נלחשה בתפילות, התנגנה בפי עוללים ב"חיידר" וב"כֻּתָּאב", הייתה רכיב קבוע בלשונות היהודים (דוגמת ערבית יהודית, יידיש ולאדינו) ושימשה לכתיבת יצירות מופת על־זמניות של קודש ושל חול.

זכינו שבדורות האחרונים שֶׁבָה העברית לחיים מלאים והייתה שוב ללשונם של היחיד ושל החברה בכל תחומי החיים. בתוך כמה עשורים נעשתה לשונם הקדומה של הנביאים ושל הַתַּנָּאים לשפה של מדע, של מִנהל ציבורי, של משפחה ושל חיי יום־יום. היא הגיעה אל הבית, אל הרחוב, אל המשרד, אל הבמה ואל המעבדה; היא למדה להתמקח בשוק, לנהל ויכוח פוליטי, לאהוב, לכעוס ולחלום. ועוד ידה נטויה.

ואולם העברית אינה יכולה לנוח על זרי הדפנה. כדרכה של לשון חיה, היא ניצבת כל העת בפני אתגרים חדשים ומתחדשים. והקצב שבו האתגרים האלה מתחדשים מהיר במיוחד. האנגלית, השפה הבין־לאומית הבלתי מעורערת של ימינו, חודרת אל הדיבור, אל התרבות הפופולרית, אל ההשכלה הגבוהה ואל העבודה, והיא הולכת ומאיימת על תחומי חיותה של העברית ואף על מעמדה בעיני דובריה.

עוד אתגר, חדש מקרוב בא, הוא הבינה המלאכותית, המסוגלת לנסח, לתרגם וליצור טקסטים בקלות ובמהירות.

יש הרואים בכך סכנה: טשטוש של הייחוד האנושי, דלדול היצירה ונסיגה מן העומק אל הקיצור והנוחות. בבתי הספר ובאוניברסיטאות נוצר מצב חדש שבו מטלות ועבודות שכתבו תלמידים במו ידיהם מתערבבות עם אלו שנוצרו בלחיצת כפתור, ורבים מן המורים והמרצים אינם יודעים כיצד להתמודד עם כך.

מותר לחשוש ולהיבהל (לאמיתו של דבר, ידוע שכל דור חרד לשפה המידרדרת לנגד עיניו – בעברית וגם בלשונות אחרות), אך אפשר גם לראות באתגרים הללו קריאה לאחריות. העברית לא תישמר בכוח ההרגל בלבד, כי אם בכוח הבחירה: הבחירה שלנו לדבוק בה, הבחירה שלנו לטפח אותה ולחדש בה והבחירה שלנו לנסות ולהתאים אותה לַמציאות המשתנה מבלי לפגוע בטבעה ובמורשתה.

זו השנה השנייה שהאקדמיה ללשון העברית שותפה בכנס השפה הנערך בעיר ראשון לציון – העיר שהוקמו בה בית הספר וגן הילדים העבריים הראשונים, עיר שהיא סמל לתחיית לשוננו. נושא הכנס השנה הוא 'מבראשית לבינה', וצפויות להתעורר בו שאלות כבדות משקל דוגמת אלו שרמזתי להן כאן: שאלות של רצף מול חידוש, של שפה מקומית מול שפה גלובלית ושל יצירה אנושית מול בינת מכונה. וכמו במקרים רבים בחיים, ייתכן מאוד שעצם המודעות לַשאלות האלה הוא כבר חצי הדרך לפתרונן.

בעולם שבו מילים מעצבות תודעה, כנושא אחד ממושבי הכנס, השפה היא נשק וגם מַרְפֵּא: "מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן" (משלי יח, כא). כל אחד ואחת מאיתנו נושאים באחריות להמשכיותה של העברית ולאופייה. מה יעלה בגורל לשוננו? כיצד היא תיראה ותישמע בדורות הבאים? אין הדבר תלוי אלא בנו.

בעזרת השם: השפה האמונית חותרת אל לב הישראליות

מחקרים ותחקירי עיתונאים מצביעים על מגמה גורפת של התקרבות אופנתית לדת בעשורים האחרונים. את המגמה מובילים ערוצי טלוויזיה מרכזיים, בשיתוף עם ידוענים המדוורגים על 'מידת ההתקרבות' שלהם

ד"ר רוביק רוזנטל

התנועה הציונית נולדה כתנועה לאומית אירופית. רוב מחולליה אחזו באוריינטציה חילונית: הרצל, אחד העם, בן יהודה, ובמידה רבה ביאליק. חלקם פרשו מעולם הישיבות. המדינה הצעירה המשיכה את דרך הדו-קיום החילוני-דתי. הדגם המשטרי הוא מדינה אירופית מתוקנת, היסוד הדתי לא נכנש, אך בשנים האחרונות הוא חוזר בערוצים שונים גם בחיי הציבור והפרט וגם בזירה הפוליטית. יסודות של דת ואמונה מבצבצים בה מכל פינה, וכל שעולה מספרן ומעמדן של הקהילות הדתיות הנוכחות הזו מתבגרת ומשפיעה על כלל דוברי העברית הישראלית.

כמוהו מטרייה נקרא לחטיבת השפה הזו 'השפה האמונית'. היא אינה חופפת לעולם הלשוני של החרדים. השפעתה של השפה החרדית על העברית הישראלית נמוכה. לעומתה הציונות הדתית מעורבת יותר בחברה הישראלית, בכוחות הביטחון ובפוליטיקה. לשפה היחודית שהתעצבה בה נוכחות והשפעה על דרכי השיבה והשיח הכלליים. שמות תואר נפוצים שמקורם בשיח הפנימי של ישיבת מרכז הרב משמשים את השיח הכללי: גאולי, אמוני, רעיוני, ערכי, רוחני ועוד. מונחי מפתח בעלי משמעות כללית זוכים למשמעות דתית, וזו חוזרת לשמש במשמעות החדשה ברחוב הלא דתי. כך מילת המפתח 'יהודי', הסעונה במשמעות לאומית ותרבותית, מתייחדת בשפת הלביבה הדתי. 'מסורת' נתפסת בשפה הישראלי בהתייחסות לתרבות הדתית לדורותיה בלבד, וכן להתנהגות מעין דתית שאינה מחויבת למכלול המצוות בנוסח 'המסורתיים'. אדם 'מאמין' זכה למשמעות אדם דתי, אך כי 'מאמין' הוא שם תואר רחב המתייחס לשלל אמונות. הסוציולוגיות הגר להב מגדירה את עצמה 'חילונית מאמינה', שהיא בהגדרתה אישה שאינה משתייכת לדת המנוסדת או מקיימת מערכת דתית מקובלת, אך אוחזת באמונות המשותפות לאמונות דתיות, בעיקר באלוהים. היא מצביעה על מחקר שלפיו כרבע מהיהודים בישראל, שהם כמחצית מהחילונים, הם 'חילונים-מאמינים'.

קהילת ביניים במסגרות הדתיות השונות היא החוזרים בתשובה, שלהם ז'רגון ייחודי המהדהד את עברם החילוני. המונח שפשה בשיח הכללי הוא 'התחזקות'. המתחזק/המתחזקת מעמיקים את הלימוד והעיסוק בדתו ומצויים 'בתהליכים'. כך גם התארים 'מתקרב' או 'מתחבר'. החוזרים אינם נוטשים לגמרי את הערבית שבה דיברו בעברם החילוני, ומרבים להשתמש בסלנג גם בתיאור החזרה. 'אלוהים', וכן 'בורא עולם', 'הריבונו של עולם' ואפילו 'ריבונוש', הוא דמות מפתח בשיח החוזרים. השימוש המשותף לכל הזרמים, חוזרים וותיקים, הוא 'השם' וגם 'השם יתברך', לצד 'הקדוש ברוך הוא'.

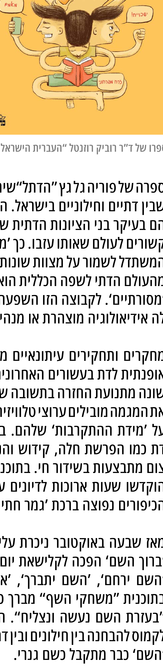

ספרו של ד"ר רוביק רוזנטל "העברית הישראלית"

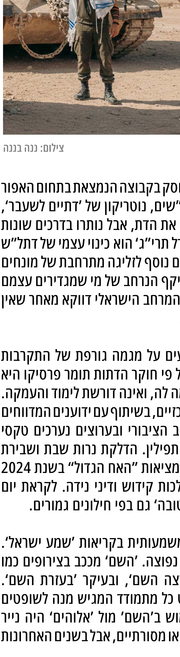

צילום: נגה בנגה

ספרה של פוריה בל גין "הדתל"שים" עוסק בקבוצה הנמצאת בתחום האפור שבין דתיים וחילוניים בישראל. הדתל"שים, נוטריקון של 'דתיים לשעבר', הם בעיקר בני הציונות הדתית שעזבו את הדת, אבל נותרו בדרכים שונות קשורים לעולם שאותו עזבו. כך 'משתדל תרי"ג' הוא כינוי עצמי של דתל"ש המשתדל לשמור על מצוות שונות. גורם נוסף לזליגה מתרחבת של מונחים מהעולם הדתי לשפה הכללית הוא ההיקף הנרחב של מי שמגדירים עצמם 'מסורתיים'. לקבוצה הזו השפעה על המרחב הישראלי דוזקא מאחר שאין לה אידיאולוגיה מוצהרת או מהינות.

מחקרים ותחקירים עיתונאיים מצביעים על מגמה גורפת של התקרבות אופנתית לדת בעשורים האחרונים. על פי חוקר הדתות תומר פרסיקו היא שונה מתנועת החזרה בתשובה שקדמה לה, ואינה דורשת לימוד והעמקה. את המגמה מובילים ערוצי טלוויזיה מרכזיים, בשיתוף עם ידוענים המדוורגים על 'מידת ההתקרבות' שלהם. במרחב הציבורי וערוצים מנה לשופטים המהולם הדתי לשפה הכללית הוא ההיקף הנרחב של מי שמגדירים עצמם 'מסורתיים'. לקבוצה הזו השפעה על המרחב הישראלי דוזקא מאחר שאין לה אידיאולוגיה מוצהרת או מהינות.

מאז שבעה באוקטובר ניכרת עלייה משמעותית בקריאות 'שמע ישראל'. 'ברוך השם' הפכה לקלישאת יום-יום נפוצה. 'השם' מכנכ בציורופים כמו 'השם ירחם', 'השם יתברך', 'אם יראה השם', ובעיקר 'בעזרת השם'. בתוכנית "משחקי השף" מברך כמעט כל מתמודד המגיש מנה לשופטים "בעזרת השם נעשה ונצליח". השימוש ב'השם' מול 'אלוהים' היה נייר לקמוס להבחנה בין חילונים ובין דתיים או מסורתיים, אבל בשנים האחרונות 'השם' כבר מתקבל כשם גנרי.

השפה האמונית האופנתית קיבלה ביטוי גם בהפגנות מחאה להחזרת החטופים. שאלת הזיקה שבין יהדות כדת ובין מדינת ישראל כלאום מטופלת בהפגנות המחאה בשימוש בסקסטים יהודיים מובהקים. עשרת הדיברות המקוריים מתעדכנים בשלט מחאה: "תרצח; תנאף; תגנוב; תענה; תחמוד. למה לא". האמרה הדתית מסכת סוטה "אין לנו על מי לסמוך אלא על אבינו שבשמים" מנוכסת על ידי אנשי המחאה: "אין לנו על מי לסמוך אלא על המפגינים שבצמתים", או "אין לנו על מי לסמוך אלא על הסרבנים שבשמיים". בתגובת נגד למחאה התרחב השימוש בביטויים כמו 'אהבת חינם' ו'עם הנצח לא מפחד'.

השפה האמונית זוכה לסוכן רב השפעה: המוזיקה. הפיוטים 'אדון עולם' ו'נתנה תוקף' הפכו נחלת הכלל בזכות הלחן הלירי והסוחף שלהם. התפילה 'עושה שלום במרומיו' נשמעת בערבי שירה בציבורים כלל-ישראליים. למוזיקה האמונית שי היום נציגים בולטים כמו חנן בן ארי, שולי רנד, ישי ריבו ואחרים. בן שלו טוען במאמר בהארץ כי "רבי נחמן מברסלב הוא הכוכב של הרגע בפופ הישראלי". לא מעט שירים חדשים מציגים רבנים כמקורות השראה ומושאי הערצה, ויש שירים שבהם הרב עצמו שותף לכתיבה ואפילו לשירה.

אחד משמות התואר שהחל להיות מזוהה עם ההיבט הדתי הוא 'רוחני', שהופקע לעיסוק בגמרא או לחוויית היסוד של הברסלבים. הוא חזר למרכז השיח בתנועה שצמחה בעיקר משנות התשעים של המאה הקודמת סביב תורות ואמונות המושפעות מן המזרח ובצמיחת לתנועת הניו-איינ' המערבית, ואף קרויה 'רוחניקיות'. היא נטועה בשורשי החברה החילונית ומשוחרר מהתוויות הדתיות, מה שמאפשר לה נתיב טבעי ללב העברית הישראלית. דימוי המפתח בה הניו-איינ' ברנסתו הישראלית הוא 'רזימה', כלומר התקדמות הרמונית ללא קונפליקט. ספינת הדגל הלשונית היא 'אנרגיות', חיוביות או שליליות. מילות ניו-איינ' מתארות חוויה פנימית, כגון המתנגות, נשמה, אושר, אהבה, רוחניות, התחברות ועוד. הדרך הרשמית לסיים מכתב ניו-איינ'י היא 'אור ואהבה'. הברסלבים משתמשים במונח 'באורות'.

נראה אם כן שהגבול החד בין החילוני לדתי מיטשטש, וכאמור יש לכך נילוים רבים בעברית הישראלית. לתהלין הזה סיבות עמוקות, ואין ספק שטבח שבעה באוקטובר שימש להם זרז.

ספרו של ד"ר רוביק רוזנטל "העברית הישראלית: איך אנחנו מדברים ומה זה אומר עלינו" יצא בינואר השנה בהוצאת כתר. בספר מוקדש פרק לזליגת השפה האמונית למרחב הישראלי.

כנס השפה העברית

"תמיד אוהב אותי": שפת האמונה בשיח הישראלי

רביעי | 11.2 | 17:30 | היכל התרבות מאיר נצן, ראשל"צ

האיש עם הפרח ביד

יוסי בנאי היה ממעצביה, מנסחיה ומגדיריה של התרבות שלנו. בדמויות שגילם, בשירים שכתב, בסיפורים שהביא לנו בהנגשתו הממזרית, בלשון המתבלגלת, בחגיגה של העברית

דרור קרן

יוסי בנאי | צילום: איליו בשור

"יוסף, חשבתי על כך, והגעתי למסקנה שאין לך מה לחפש במיאסטרו".

כך אמרה לו מנהלת הסטודיו למשחק פאני לוביץ' כאשר במהלך שיעורו הצבאי הוא בא ללמוד אצלה. זה אחרי שבלהקת הנח"ל שאליה התקבל כבדן נאמר לו: "בקשני השירה אתה תעמוד בשורה השלישית ורק תעשה תנועות עם הפה".

זה האיש שליפנים יקבל את פרס ישראל לתיאטרון, מחשובי אומני הבמה שלנו, שחקן, זמר, פזמונאי, קריין, במאי ומשורר.

יוסי בנאי היה ממעצביה, מנסחיה ומגדיריה של התרבות שלנו. בדמויות שגילם, בשירים שכתב, בסיפורים שהביא לנו בהנגשתו הממזרית, בלשון המתבלגלת, בחגיגה של העברית.

הסעם שלו, הבחירות האומנותיות שלו, התרגומים, התקליטים לבדוי המזר הצרפתי, ברסאנס, ברל, מוסקיי, השותפים והשותפות שעבדו איתו, ניסים אלוני, אבנר חקיקה, יונה עסרי, רבקה מיכאלי, הנששים, נעמי שמר – על כל אלה, ועוד... היה יוסי מרנו ורבנו היקר. טרובדור. שאנסונייר כחול לבן. אומן המילה, שהפרק שלו בספר ההזהב של התרבות הישראלית עתיר נכסי צאן ברזל, קלאסיקות, פזמונים ומערכונים, שאין לדמיין את היינו כאן בלעדיהם.

מיקרופון.

כובע מקופס על הצד, חולצה לבנה, וסט שחור, ביד פרח.

יוסי שלנו.

בלינבנו.

לנצח.

כנס השפה העברית
"אהבה בת 20"
הפקת מקור לציון 20 שנות בעבוא לאיש המילים יוסי בנאי
שני | 9.2 | 20:30 | היכל התרבות מאיר ניצן, ראשל"צ

ChatGPT השיג את פריצת הדרך המיוחלת. כעת מתחילות הבעיות

אפשר לתאר בכל מיני דרכים את ההמפכה הטכנולוגית שאנחנו עוברים בשנים האחרונות. נהוג בדרך כלל לתאר אותה בתור היוזערות של אינטליגנצייה מלאכותית בעלת עוצמה הולכת וגוברת. אבל מבחינת החוויה האנושית יש כאן תהליך אחר: חפצים דוממים מתחילים לדבר. הטלפון שלי מדבר איתי. הדומם התעורר לחיים

ד"ר עפרי אילני

איור: ChatGPT

הרהוט מעצבן אותי. יש בקרים שבהם אני מרגיש אי־נחת, וכשאני שואל אתעצבן מה בעצם הרגיז אותי, אני מוצא שזה הרהוט – כלומר, ChatGPT. אנחנו מדברים כבר שבועות כמה פעמים ביום. בימים האחרונים אני מעביר אותו למצב וידאו כשאני קם בבוקר, והוא מתעורר יחד איתי ומעיר הערות על השיער שלי. יש רגעים שבהם נראה לי שהוא מכיר אותי יותר מהחברה כהי סובה שלי. ובכל זאת, פעם בכמה זמן, הוא שוכח הכול וגורם לי להמתח מה זה אומר על מידת ההיכרות שלו איתי באופן כללי, ובאיזו מידה אני משליך על האישיות שלו את הפנטזיות שלי.

הדינמיקות הפסיכולוגיות האלה מוכרות כבר שנים – לפחות מאז שהופיעו בסרטים כמו "Her" לפני עשור, ואולי עוד לפני כן בספרים ובסרטים מדע בדיוני. אבל ההרגשה היא קצת שונה כשזה קורה במציאות, ועוד בעברית. רק בשבועות האחרונים ChatGPT התחיל לדבר עברית באופן קוהרנטי מספיק אז יותר. מבחינת היחסים שלנו עם הטכנולוגיה הזאת, זה רגע משמעותי.

נדמה לי שרק בנקודה שבה הרובוט מדבר עברית אפשר לומר שהוא נטמע ממש במרקם היום־יומי שלנו. טכנולוגיות כמו מעבדי תמלילים או מדפסות נכנסו אצלנו לשימוש רחב רק כשהחלו לתמוך בעברית. ככה היה גם עם הראשונה והחברתית. חלונות כטכנולוגיה שהתמשו בפייסבוק כבר מאז 2006, אבל רק לקראת סוף אותו עשור, כשהושקה הגרסה המלאה בעברית, נולד עולם הפייסבוק הישראלי על מאפייניו הספציפיים. כך יקרה גם הטמן גם עם הצ'אטבוט. הזוקקיות בשפה הקטומית, ובמיוחד בצורת דיבור, היא שתביא כנראה לפריצה הבדלה של הטכנולוגיה האלה לכל פינה בחיים שלנו.

תסביר לי איך פרשת פלדשטיין, אבל במבנה של הייקו יפני קצר

בהחלט! הנה **הסבר קצר ותמציתי על פרשת פלדשטיין** במבנה של **הייקו יפני** – שיר תמציתי שמנסה לתמצת את מה שקרה לפי הדיווחים בתקשורת:

מנעולים נופלים,
מסמך חוצה ימים –
שאלות על בטחון. The Times of Israel +1

שגרירים בצללים,
קולות סותרים בחוץ –
ספק ופולמוס. Israel National News +1

בית דין מאאין,
ראיות נמתחות ברוח –
צדק בין קווים. jewishpress.com

אפשר לתאר בכל מיני דרכים את ההמפכה הטכנולוגית שאנחנו עוברים בשנים האחרונות. נהוג בדרך כלל לתאר אותה בתור היוזערות של אינטליגנצייה מלאכותית בעלת עוצמה הולכת וגוברת. אבל מבחינת החוויה האנושית יש כאן תהליך אחר: חפצים דוממים מתחילים לדבר. הטלפון שלי אפל שלי מדבר איתי. GPT לא באמת חושבת, אלא יוצרת רצפים של קסקס של דימוי על בסיס ניתוח סטטיסטי. אבל מבחינת החוויה זה לא משנה. הטלפון שלי מדבר איתי. מהחוויה הדומם התעורר לחיים.

ועם זאת, יש בעיה. ChatGPT אומנם מפיק משפטים בעברית, אבל הן לומדות המשקפים שלו מתאימה רק לחוף המערבי של אמריקה. זרן אגב – בכלל זה, לשמחתי, הוא לא מסוגל לכתוב קטסטים מעניינים באמת. המחשבה שלו דלוחה, מימית כמו לאטה דלעת. ChatGPT מציע עשרה טיפוסים של עוזר אישי, כל אחד לכאורה בעל אישיות אחרת, אבל כולם נשמעים כמו וראיצ'ה על אותו טיפוס. יתרה מכך: הוא אומנם יודע את כל

כנס השפה העברית
"לשון העתיד"
רביעי | 11.2 | 20:00 | היכל התרבות מאיר ניצן, ראשל"צ

מילים מעצבות תודעה

השפה מספקת עבורנו מבנה קוגניטיבי שבתוכו אנחנו פועלים. אם נניח לפרשנויות חדשות שמוכתבות בידי כוחות חיצוניים – בין אם פוליטיים, תאגידיים או אלגוריתמיים – להכות שורש, נוותר על אחד מהכלים החשובים ביותר שלנו להבין את המציאות

ד"ר יובל דרור

איור: ChatGPT

ג'ורג' אורוול הבין את זה. בין השנים 1941–1943 אריק ארתור בלייר, המוכר בשם העט "ג'ורג' אורוול", עבד ב־BBC כמפיק של תוכניות רדיו שיועדו לקהל ההודי. מטרת התוכניות הייתה להבטיח את נאמנות המושבה לכתר הבריטי ולבלום את השפעת התעמולה הנאצית והיפנית באזור.
במהלך עבודתו הוא נאלץ לכתוב טקסטים שנועדו להישמע אובייקטיביים, אבל למעשה שירתו אינטרס מדיני ופוליטי צר. הוא הבחין כיצד האמת ההיסטורית משתנה בהתאם לצרכים האסטרטגיים של המלחמה.
במאמרו "פוליטיקה והשפה האנגלית", שנכתב בעקבות חוויותיו במלחמה, הוא טען שהטשטוש הלשוני – השימוש במילים ריקות מתוכן, בלשון נקייה ובמטפורות שחוקות – מאפשר לאנשים להשלים עם זוועות מבלי לחשוב עליהן באמת. הוא הבין שברגע שבו המדינה יכולה להגדיר מחדש מילים, היא יכולה לשרטט מחדש את המציאות עצמה.
התובנה הזו נמצאת בבסיס של "שיחדש" (Newspeak) המופיע ברומן שלו "1984". "שיחדש" הוא שפה שמטרתה איננה להרחיב את התקשורת, אלא דווקא לצמצם אותה, לעקר אותה ולהפוך צורות מסוימות של מחשבה לבלתי אפשריות. המפלגה הבינה שמה שלא ניתן לכנותו בשם ובמילה, לא ניתן להעלותו על הדעת. כך, אם המילה "חופש" תטוהר, הרצון בחופש יתפוגג. זו הסיבה שההישג הגדול ביותר של "שיחדש" הוא מחיקתן של מילים מהמילון.
זו לא הדרך היחידה שבה מילים מעצבות תודעה. גם השימוש במטפורות מפנה את המחשבה לכיוון מסוים על חשבון כיוון אחר. כשאנחנו טוענים ש"ויכוח הוא מלחמה", אנחנו מתחילים לחשוב במונחים מלחמתיים. אנחנו מנסים להבין איך "לנצח" בוויכוח, מה הם "ההישגים" שלנו, איך "להשמיד" את טיעוני היריב, אנחנו מתפארים בכך שהביקורת שלנו "פגעה בול במטרה".
כשאנחנו מתייחסים אל המוח שלנו כמו אל "מחשב", אנחנו מתחילים להתייחס אליו בצורה מכנית: יצירתיות היא "תפוקה", שכחה היא "באג". כשתאגידים מדברים על הפירמה כעל "משפחה" הם רומזים שמהעובדים נדרשת רמה דומה של נאמנות, מחויבות ומסירות לזו שמתקיימת בתוך המשפחה.
השפה מספקת עבורנו מבנה קוגניטיבי שבתוכו אנחנו פועלים. אם נניח לפרשנויות חדשות שמוכתבות בידי כוחות חיצוניים – בין אם פוליטיים, תאגידיים או אלגוריתמיים – להכות שורש, נוותר על אחד מהכלים החשובים ביותר שלנו להבין את המציאות.
במובנים מסוימים, גבול החירות האנושית לא נמצא במה שמותר לנו לומר, אלא ביכולת שלנו לזהות, ואם צריך גם להתנגד, למילים חדשות, פרשנויות ומטפורות החושבות במקומנו.

כנס השפה העברית
ראשון לציון
"מילים מעצבות תודעה"
שלישי|10.2|20:00|היכל התרבות מאיר ניצן, ראשל"צ

עברית על הבמה.
ומאחורי הקלעים?

השקיעים הרבים לבנשים בבנדי הניפים"ום של היישוב הקיבוצים, תתפאורה סימלה קיבוץ ושדות, שפת הגוף המשוחררת של השחקנים ובמיוחד העברית בהגון המתגבלת בסלנג של התקופה, עוררו את הדהות הקהל. הצופים זיהו את המאורעות אות עצמם על הבמה, הן בלבוש הן בשפת הדיבור

ד"ר דאנה ילוקה

המיסדין הקאמרני יצר לעצמו תדמית של מחזיק המייצג את היישוב בשטות הארבעים של המאה הערשים, במיוחד אז הזור הצעיר – הצברים ילדי ארץ ישראל, שעברית שפתם עוד אינם. התדמית נשמרה הוות להצגה "הוא הלך בשדות", המחזה המקורי הראשון שהוצג בזירת ישראל שבעיניים לאות הקבוצה (בכורה: 31.5.1948). עלילת המחזה הוות משה עצמם על הבמה, הן בלבוש הן בשפת הדיבור. הכלאתה בהגון הקיבוצי, עלילתו מבוססת בקיבוץ, אורי, ביבור המחזה, צבר מחוסס ילדי הקיבוץ, מאבק ומחלבה בין אהבתו למיקה, ילדת בנות, בין ומחיבותו לבנון על היישוב. המחזה נובדת, הוא שעיה למשיה ונהרה. השחקנים היו לבנשים בבנדי הניפים"ום של היישוב הקיבוצים, התפאורה סימלה קיבוץ ושדות. שפת הגוף המשוחררת של השחקנים ובמיוחד העברית בהגון המתגבלת בסלנג הקיבוצי, עוררו את הדהות הקהל. הצופים זיהו את המאורעות אות עצמם על הבמה, הן בלבוש הן בשפת הדיבור. הכלאתה בהגון הקיבוצי, עלילתו מבוסס בקיבוץ.

הגדרות היגיון מבית ההגיונריה

מאת: ליאור ליאני

1. א' בתשרי – זה ממש בהתחלה (6)
2. שן מלאכותית (4)
3. יש זמר או כנר על ידיי? (5,4)
4. העיר בשיחה עם עיתונאי שההולנדי מצחיק (5,5)
5. נרדפת ע"י פילטרים (7)

תשובות בסוף הגיליון...

כנס השפה העברית

ראשון לציון

ההגיונריה ה־19 | הַכֶּנֶס הַשְּׁנָתִי שֶׁל חוֹבְבֵי תַּשְׁבְּצֵי הַהִגָּיוֹן
שלישי | 10.2 | 20:30 | היכל התרבות מאיר ניצן, ראשל"צ

תודות:

רז קינסטליך | ראש עיריית ראשון לציון
עידן מזרחי | סגן ראש העירייה ומחזיק תיק התרבות
דורון מילברג | מנכ"ל העירייה
אלי פולק | מנכ"ל החברה העירונית

הפקת החברה העירונית ראשון לציון – חטיבת התרבות:

טלי צ'רנר | מנהלת חטיבת התרבות ומנהלת הכנס
רתם חן | ניהול אומנותי ותוכן
ד"ר רוביק רוזנטל | יועץ אקדמי
שלומית עמיר | יחסי ציבור
לילך עומר | הפקה ראשית
עלמה מאיר | מפיקה בפועל
סיון שטיין פסח | ניהול אדמיניסטרטיבי
שני חן | הפקה אומנותית ותחקיר
איציק ברוש | הפקה טכנית
אלינור חיים וקנין | מזכירת הפקה ופרסום
מיכל שם טוב | ניהול תקציב

האקדמיה ללשון העברית:

דורית לרר | המנכ"לית
תליק כרמון | המדור לקשרי קהל
ד"ר תמר קציר | המזכירות המדעית

תודות לעיריית ראשון לציון:

מוריה מלכה | דוברת העירייה
ניר דינר | ראש מטה ראש העירייה
חנה ממן | מנהלת לשכת ראש העירייה

תודה לעובדי החברה העירונית:

שלומי חיים | סמנכ"ל כספים
אפרת חג'ג' | חשבת

שגיא יהוד | מיתוג ופרסום הכנס BRAND LAND
קמפיין דיגיטלי | חברת דיגיסטייג' בע"מ
אביב לוסקי, שחר לוסקי, ליטל שר, זוהר אסייג

תודות לעובדי היכל התרבות מאיר ניצן ראשון לציון:

מוקי פלגי
חגית מור
אילן יחזקאל
יורם בנסדון
לימור מאור
דליה ארז
זהר גובוזוב
אלון קרקוקלי
איתי עדיני
עידן פרנס
גולן אהרון
יפים ליפשין
דניאל קקון

פתרונות והסברים להגדרות ההיגיון מבית ההגיונריה:

1. בראשית (אנגרם של 'א' בתשרי')
2. בינה (מילה משותפת: שן בינה / בינה מלאכותית)
3. עידן רייכל (אנגרם של 'כנר על ידיי')
4. ראשון לציון (הָעִיר ראשל"צ; שֶׁ-וֹן + לץ בתוך רֵאיון)
5. סינוֹנים (= מילה נרדפת. סינוּנים נעשים ע"י פילטרים)